

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ВЛАСНОСТІ ТА ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**Дорохіна Ю.А.,
к.ю.н.***Київський національний торговельно-економічний університет***Дудоров О.О.,
д.ю.н., професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
Запорізький національний університет**

Розглянуто проблеми кримінально-правової охорони об'єктів власності та об'єктів інтелектуальної власності за чинним Кримінальним кодексом України. Проаналізовано пропозиції щодо віднесення заборон, присвячених злочинним посяганням на інтелектуальну власність, до розділу VI Особливої частини Кримінального кодексу України «Злочини проти власності».

Ключові слова: кримінально-правова охорона, злочини проти інтелектуальної власності, злочини проти власності, систематизація.

Дорохіна Ю.А., Дудоров А.А. / ОТДЕЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СИСТЕМАТИЗАЦИИ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ ОХРАНЫ ПРАВ НА ОБЪЕКТЫ СОБСТВЕННОСТИ И ОБЪЕКТЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ / Киевский национальный торгово-экономический университет, Запорожский национальный университет, Украина

Рассмотрены проблемы уголовно-правовой охраны объектов собственности и объектов интеллектуальной собственности по действующему Уголовному кодексу Украины. Проанализированы предложения по отнесению запретов, посвященных преступным посягательствам на интеллектуальную собственность, к разделу VI Особенной части Уголовного кодекса Украины «Преступления против собственности».

Ключевые слова: уголовно-правовая охрана, преступления против интеллектуальной собственности, преступления против собственности, систематизация.

Dorokhina I.A., Dudorov O.O. / SPECIAL ISSUE SYSTEMATIZATION CRIMINAL LEGAL RIGHTS PROTECTION PROPERTY AND INTELLECTUAL PROPERTY / Kyiv National Trade and Economic University, Zaporizhzhya National University, Ukraine

This article investigates issue related to the ordering of crimes in the sphere of violation of property and intellectual property. The problems of the current system of criminal protection of property and intellectual property under the Criminal Code of Ukraine and analyzed proposals for classification of infringement of intellectual property Chapter VI of the Criminal Code of Ukraine; the necessity of improving the law on criminal responsibility for crimes in the field of intellectual property.

The foregoing has given reason to believe that the concept of «intellectual property» is much more difficult for the «property», on the grounds that it has such a structure is immaterial category as intellect (mind). This indicates that the key to understanding the intellectual activity is the fact that the creation of new knowledge. Unfortunately, Intellectual Property Institute in law always boiled down to a simple set of copyright and patent law, and the problems of their classification. This is unacceptable bottleneck in today's market conditions, understanding of intellectual property caused immaturity of existing approaches generally imperfect initial conceptual doctrine applied to production problems and finding their solutions, including in the area of criminal law of the so-called «intellectual production».

Based on the study, noted that generic object crimes against intellectual property are the social relations that constitute moral and (or) intellectual property rights in intellectual property rights, which are protected criminal law (but not all their set, but one that is protected by the norms of the Criminal Code of Ukraine. Generic object property crimes is a set of social relations in the field of property where the property – a «primary property» - the relation of the individual to his and others as a key value of law.

The immediate object of property crimes are property – «secondary property» - materialized attitude to the world. The legal expression of these relations is the subjective right to own, use and disposal of property belonging to a specific subject of ownership. The immediate object of crimes against intellectual property are public relations: 1) on the results of intellectual and creative activity; 2) in order Becoming circulation means of individualization of participants of the economic process; 3) to protect the exclusive rights of individuals and businesses from unfair competition.

Indicated that today there is a need to address a number of theoretical and practical issues related to determining the place of rules designed to prevent crimes against intellectual property of the Criminal Code of Ukraine. Perhaps by taking a single regulatory framework regarding criminal protection of Grading system because these crimes form their own separate independent group of crimes other than property crimes and other crimes that make up the structure of the Criminal Code of Ukraine. It was concluded that addressing this issue by law clearly requires, however, by amending Section VI «Crimes against property» of the Criminal Code of Ukraine because of the research becomes clear difference between generic objects of the crimes in question.

Key words: criminal protection, crimes of intellectual property, crimes against property, systematization.

Кримінально-правова охорона як власності, так і інтелектуальної власності – це створення та організація державою відповідних інституцій, які мають на меті виявляти вчинення кримінально караних правопорушень, здійснювати їх профілактику та вживати дієві заходи впливу на порушників, забезпечуючи власнику безперешкодне право володіти, користуватися, управляти власністю, відчувати її, здійснювати інші правомочності відповідно до чинного законодавства. Необхідність ефективної кримінально-правової охорони зазначених об'єктів для України зумовлена обраною стратегією побудови цивілізованих ринкових відносин, забезпечення соціальної орієнтації економіки та інноваційного соціально-економічного розвитку, що має спиратися, насамперед, на активізацію влас-

ного потенціалу. Як зазначається в документах Всесвітньої організації інтелектуальної власності (далі – ВОІВ), XXI сторіччя є століттям економіки, заснованої на знаннях, в якій інтелектуальна власність виступає основною рушійною силою. Інтелектуальна власність забезпечує інноваційний шлях розвитку економіки. На сьогодні інтелектуальна власність є одним із наймогутніших стимуляторів прогресу у всіх сферах суспільного життя. Розвиток науки і техніки, глобалізаційні процеси, всесвітні екологічні проблеми закономірно зумовлюють зростання соціально-економічного значення результатів інтелектуальної діяльності. Розвиток відповідних суспільних відносин і зміцнення ролі держави в їх охороні потребує розроблення сучасних підходів до власності та інтелектуальної влас-

ності як об'єктів кримінально-правової охорони, поглибленого розкриття співвідношення зазначених категорій.

Проблематика кримінально-правової охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності належить у нашій доктрині до числа активно досліджуваних. Найбільш вагомий внесок в її розроблення здійснили такі вітчизняні науковці, як П. П. Андрушко, П. С. Берзін, В. Д. Гулкевич, Л. М. Демидова, А. М. Коваль, М. І. Мельник, С. Я. Лихова, А. С. Нерсесян, О. Е. Радутний, М. І. Хавронюк, В. Б. Харченко. Водночас можна констатувати, що згадані та інші дослідники не дійшли згоди як із багатьох питань кримінально-правової характеристики злочинних порушень прав інтелектуальної власності, так і щодо напрямів удосконалення кримінального законодавства в цій частині, шляхів його узгодження з положеннями регулятивного законодавства. Одним із дискусійних питань є оптимізація місцезнаходження кримінально-правових заборон, покликані охороняти інтелектуальну власність, в системі Особливої частини КК України. При цьому, як відомо, науково обґрунтована систематизація норм Особливої частини кримінального закону має істотне значення, зокрема, для пошуку тієї норми, яка підлягає застосуванню, з'ясування змісту окремих ознак складів, описуваних заборонними нормами, розмежування суміжних складів злочинів, а також для з'ясування думки законодавця про цінність тих чи інших об'єктів кримінально-правової охорони.

Відповідний зарубіжний досвід відрізняється різноманітністю. Так, у деяких країнах відповідальність за кримінально карані порушення прав інтелектуальної власності передбачена взагалі не кримінальними кодексами, а спеціальними законодавчими актами. Наприклад, у Франції це Кодекс інтелектуальної власності, у ФРН – Закон про охорону авторського і суміжних прав, Закон про охорону промислових зразків, Закон про охорону товарних та інших знаків і Закон про охорону напівпровідників, у Португалії – Кодекс промислової власності, а в Норвегії – Закон про товарні знаки, Закон про права селекціонерів на сорти рослин і Закон про авторське право на літературні, наукові і художні твори. У США норми, покликані забезпечувати кримінально-правову охорону авторського права і суміжних прав, містяться в Розділі 17 федерального Зібрання законів, що має назву «Авторське право».

У вітчизняному кримінальному праві такі нематеріальні блага, як об'єкти інтелектуальної власності, на відміну від їх матеріальних носіїв, традиційно не визнаються предметами злочинів проти власності. Вважається, що про викрадення наукової ідеї, мелодії, сюжету художнього твору, іншого подібного (так би мовити, безтілесного, невловимого) продукту людського розуму можна говорити лише фігурально. Щоправда, ця точка зору не є єдиною можливою. Так, дореволюційний вчений І. Я. Фойницький свого часу писав, що право літературної і художньої власності, привілеї на зображення землеробні, фабричні і мануфактурні, право фірми, будучи правом абстрактної власності, займає особливе місце в переліку майнових прав, означає юридичну можливість вилучати вигоди з продуктів розумової праці і може виступати предметом шахрайства [1, с. 727]. У КК УСРР 1922 р. (статті 198, 199) і КК УСРР 1927 р. (статті 190, 191) відповідальність за посягання на інтелектуальну власність (наприклад, за самовільне використання літературних, музичних, інших мистецьких або наукових творів) передбачалась у главах про майнові злочини; тим самим підкреслювалось, що вказані посягання заподіюють, передусім, майнову шкоду потерпілому.

Зустрічаються подібні підходи і в сучасному зарубіжному законодавстві. Наприклад, КК Албанії розглядає опублікування чужого твору літератури, мистецтва, музики чи науки під своїм ім'ям і відтворення чи використання такого твору без згоди автора з порушенням права власності на них як різновиди шахрайства. У таких країнах, як Болівія, Грузія, Казахстан, Угорщина, Хорватія, посягання на право

інтелектуальної власності (принаймні частину цих посягань) також віднесено до злочинних діянь проти власності. Подібний підхід реалізовано і в КК Іспанії: глава 11 «Про злочини, пов'язані з інтелектуальною і промисловою власністю, з ринком та споживачами» знаходиться в розділі XIII «Злочини проти власності та соціально-економічного ладу» Книги II «Злочини і покарання» цього Кодексу.

Метою пропонованої статті є критичний аналіз збудованих попередників у частині з'ясування співвідношення власності та інтелектуальної власності як об'єктів кримінально-правової охорони і поглиблення на цій основі вчення про кримінально-правову охорону згаданих об'єктів.

Передусім нагадаємо місце кримінально-правових заборон, покликані охороняти інтелектуальну власність, в чинному КК України. Якщо статті 176 і 177 вітчизняний законодавець розмістив у розділі V Особливої частини КК «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина», то статті 229, 231 і 232 – у розділі VII Особливої частини КК «Злочини у сфері господарської діяльності». Можна сказати, що таке розташування кримінально-правових заборон бере до уваги класифікацію об'єктів прав інтелектуальної власності залежно від того, який аспект в них є домінуючим: або творчий (літературні і художні твори, корисні моделі, сорти рослин тощо), або господарський (засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг, комерційна таємниця), і залежно від того, переважно в якій сфері життєдіяльності суспільства використовуються ті чи інші об'єкти інтелектуальної власності. КК України містить і інші норми, які певним чином стосуються охорони інтелектуальної власності. Вони, однак, передбачають кримінальну відповідальність за діяння, які безпосередньо порушеннями прав інтелектуальної власності не визнаються, а тому питання вдосконалення цих заборон мають вирішуватись у контексті оптимізації відповідальності за господарські (економічні) злочини. Йдеться щонайменше про ст. 203-1 КК «Незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва» і ст. 216 КК «Незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок».

Пристаючи безпосередньо до розкриття співвідношення власності та інтелектуальної власності як об'єктів кримінально-правової охорони, зазначимо, що свої підходи до розуміння власності в різні періоди формулювали не тільки юристи, а й філософи, економісти, інші мислителі. Так, з позиції матеріалістичної філософії власність – це історично визначена форма суспільних відносин з приводу присвоєння та володіння матеріальними благами. Сучасна ж економічна теорія розглядає власність із точки зору таких підходів: 1) етико-економічний – розуміє власність як духовне, а не матеріальне начало, яке надане людиною Богом, природою і є предметним продовженням її особистості; наголос робиться на постійному духовному самовдосконаленні власників, їх відповідальності перед суспільством; 2) соціально-економічний – визначає власність як сукупність відносин між економічними суб'єктами з приводу відчуження і привласнення засобів виробництва та його кінцевих результатів. Відносини власності утворюють певну систему, яка включає в себе відносини з приводу привласнення об'єктів власності, економічних форм їх реалізації та господарського використання. Власність визначає суспільний спосіб поєднання працівників із засобами виробництва, його цілі та мотиви, характер розподілу і споживання створеного продукту, класову і соціальну структуру суспільства; 3) економіко-правовий – закріплює, що власність є результатом суспільного договору, санкціонованими суспільством поведінковими відносинами з приводу доступу і використання ресурсів.

Ведучи мову про власність як юридичну категорію, зазначимо, що в різні історичні етапи розвитку людства на-

уковцями були сформовані різноманітні підходи до визначення цього поняття. Класична римська юриспруденція розуміла власність як повну владу над річчю. Засновники школи природного права пояснювали суть власності, виходячи з розуміння природного права та суспільного договору [2, с. 25]. Оригінально визначив цю категорію П. Ж. Прудон, стверджуючи, що власність є крадіжкою [3, с. 14]. Більшість сучасних цивілістів розглядають власність як суспільні відносини, в яких одні особи (власники) ставляться до речей як до своїх, а всі інші (не власники) мають ставитися до них як до чужих та утримуватися від будь-яких посягань на ці речі. Без ставлення інших осіб до речі, що належить власнику, як до чужої не було б і ставлення до неї самого власника як до своєї. Зміст власності як суспільного явища розкривається за допомогою тих зв'язків і відносин, в які власник вступає з іншими людьми в процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних благ [4, с. 279-285].

Конституція України встановлює основні засади права власності. Так, її статтею 41 визначено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Проте такий загалом правильний, але спрощений погляд на власність не повністю відповідає вимогам сучасного цивілізованого суспільства, в якому панують правова держава та громадянське суспільство.

Представники кримінального права розглядають власність переважно в економічному та юридичному значеннях. Знаходячи оптимальне співвідношення економічної і юридичної складових власності, правознавці мали б звернути увагу на те, що жодна із цих галузей знання ніколи не брала на себе зобов'язань сформулювати цілісне (міжінтегральне) уявлення про власність; у кожній з них поняття «власність» має свій, чітко окреслений цільовий характер. Абсолютизація економічної і юридичної концепцій, так само як ідеї їх діалектичного змішування, призвели до того, що в теорії кримінального права власність немає чітко вираженого становища та однозначного визначення.

Традиційно виділяють три основних поняття «власність». Перше – соціальне сприйняття на рівні здорового глузду, за якого власність є щось (речове), належне будь-кому. Друге – юридичне, в межах якого власність розглядається як майнові відносини (право користування, володіння, розпорядження). Третє – економічне, де власність розуміється не як ставлення людини до будь-якого об'єкта, а як відносини між людьми щодо привласнення (відчуження) цього об'єкта.

Необхідно зазначити, що у всіх трьох поняттях присутні кримінально-правові особливості. У першому випадку власність виступає як предмет злочинного посягання. Друге і третє з виділених понять власності є тим об'єктом, на який спрямований злочин. Порушення існуючого порядку відчуження власності – завжди правопорушення. Якщо таке відчуження здійснюється загально-небезпечними засобами, має місце злочин, передбачений відповідними статтями кримінального закону [5, с. 48-50].

Проведене нами раніше дослідження [6, с. 170-174] дозволило стверджувати, що родовим об'єктом злочинів проти власності є сукупність суспільних відносин у сфері власності, де власність (у сенсі «первинна власність») – це відношення конкретної людини до свого і чужого як ключова цінність права. Юридичним вираженням цих відносин є право власності, яке надає всім власникам однакові умови в придбанні і захисті цих прав, тобто мається на увазі право власності в об'єктивному розумінні як сукупність правових норм, які регулюють і охороняють відносини власності. Безпосереднім об'єктом є майно (у сенсі «вторинна власність») як матеріалізоване відношення людини до світу. Юридичним вираженням вказаних відносин є суб'єктивні права щодо володіння, користування і розпорядження майном, належним конкретним суб'єктам права власності.

Сучасні дослідження інтелектуальної власності також висвітлюють її в різних аспектах – економічному, юридичному, соціологічному тощо. Існує низка теорій інтелектуальної власності.

Так, із погляду окремих економістів (М. Фрідмен, Дж. Ситглер, Г. Беккер, Р. Коуз, А. Алчян, Г. Демзець), інтелектуальна власність відноситься тільки до права, титулу, інтересу; вона є відносинами між людьми з приводу використання рідкісних благ; відносини інтелектуальної власності є санкціонованими суспільством (через закони, традиції, звичай); об'єкти інтелектуальної власності тяжіють до безтілесних об'єктів (невідчужуваних особистих свобод) [7, с. 20].

Порівнюючи погляди наукових шкіл різних часів щодо суті інтелектуальної власності, необхідно зазначити, що існувало декілька підходів щодо юридичного змісту цієї категорії, а саме: 1) марксистка школа розуміла під інтелектуальною власністю фікцію, що відображає реальні економічні відносини – матеріальні, результати духовного виробництва; 2) неокласична школа розцінювала інтелектуальну власність як неподільний моноліт – економічне благо (матеріальні, нематеріальні); 3) інституціональна школа розглядала її як сукупність правомочностей – рідкісні блага (матеріальні об'єкти, права людини). Саме квінтесенція неокласичного, марксистського і неінституціонального підходів і сформулювала основу сучасної теорії інтелектуальної власності [7, с. 20].

Нерідко інститут інтелектуальної власності в юридичній науці зводився до простої сукупності авторського і патентного права [8, с. 126-129]. Таке розуміння інтелектуальної власності обумовило незрілість існуючих підходів, недосконалість загальноприйнятої вихідної концептуальної доктрини, яка застосовується для постановки проблем і пошуку їх рішень у сфері кримінально-правової охорони інтелектуальної діяльності. При визначенні поняття інтелектуальної власності використовують такі категорії та поняття, як «розум», «винахід», «творчість» тощо [9]. Це дає підстави стверджувати, що поняття «інтелектуальна власність» набагато складніше за поняття «власність» хоча б через те, що в нього структурно входить така нематеріальна категорія, як інтелект (розум). При цьому головним для розуміння інтелектуальної власності є факт створення нових знань. Разом із тим підкреслимо, що з точки зору права інтелектуальна власність – це не результат інтелектуальної діяльності людини як такої, а право на цей результат.

Окремі сучасні дослідники вказують на те, що інтелектуальна власність завжди має розцінюватися як нова та оригінальна інформація, навколо якої виникають права та обов'язки особливого роду, що перебувають поза класичним поділом цивільних прав на речові, зобов'язальні та особисті, оскільки її виникнення обмежує на визначений у законодавстві строк право інших осіб на створення і поширення без дозволу власника такої самої інформації та на її базі речей [10, с. 5].

Згідно із ЦК України право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності. Результати інтелектуальної діяльності людини та комерційні позначення, на відміну від матеріальних об'єктів, не можуть бути захищені від використання третіми особами лише на підставі того, що хтось є власником права на них. Законодавство у сфері інтелектуальної власності намагається захистити інтереси правовласників шляхом надання їм відповідних обмежених часом прав, які дозволяють контролювати використання своїх об'єктів права інтелектуальної власності. При цьому зазначені права набуваються не щодо матеріальних об'єктів, у яких можуть бути втілені результати творчої праці, а щодо породження розуму людини як такого. Таким чином, право інтелектуальної власності – загальний термін для певних результатів інте-

лектуальної діяльності людини і комерційних позначень, які є інтелектуальними цінностями нематеріальної природи і на які можна набути права, подібні до права власності, що сприяє ринковій діяльності [11, с. 6-7].

Отже, інтелектуальна власність становить собою закріплені законом права на результати інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній сферах. Право на інтелектуальну власність належить до виключних (абсолютних) прав. Зазначене зумовлено тим, що держава надає власнику об'єкта інтелектуальних прав увесь спектр прав щодо використання та розпорядження. При цьому інші суб'єкти (включаючи державу) не мають права на таке використання і зобов'язані утримуватися від дій, які можуть порушувати абсолютні права власника.

З точки зору одних науковців, об'єктами інтелектуальної власності є результати інтелектуальної діяльності [12, с. 83-88]. Інші вказують на те, що об'єкти інтелектуальної власності – це не тільки результат інтелектуальної діяльності, а ще і пов'язані з ними засоби індивідуалізації товарів та послуг [13, с. 19]. Треті пов'язують інтелектуальну власність з інформацією, вказуючи на те, що інформація, яка з'являється в процесі інтелектуальної діяльності, може стати об'єктом інтелектуальної власності або може містити певні відомості про об'єкт. Виходячи з цього, об'єкт інтелектуальної власності розуміється як особливий вид інформації [14, с. 56]. Вада викладених точок зору вбачається в тому, що вони не містять специфічних ознак об'єктів інтелектуальної власності.

Надаючи характеристику таким об'єктам, вважаємо за доцільне звернутися насамперед до міжнародних нормативно-правових актів. Найбільш повно досліджувана категорія розкривається в ст. 2 Конвенції про заснування ВОІВ, підписаної в 1967 р. Згідно із цим документом об'єктами інтелектуальної власності можуть бути літературні, художні і наукові твори, виступи виконавців, фонограми й програми ефірного мовлення, винаходи в усіх галузях людської діяльності, наукові відкриття, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування і торгівлі найменування та позначення, припинення недобросовісної конкуренції, інші права, які є результатом інтелектуальної діяльності в промисловості, науковій, літературній або художній галузях. Закріплені згадану Конвенцією перелік видів виключних прав носить рекомендований характер, а отже, може бути доповнений та деталізований. Крім того, члени ВОІВ можуть самостійно визначати коло охоронюваних об'єктів.

Вітчизняний законодавець у ЦК України закріпив такий перелік об'єктів права інтелектуальної власності: літературні та художні твори, комп'ютерні програми, бази даних, виконання, фонограми, відеограми, передачі організації мовлення, наукові відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин, породи тварин, комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення, комерційні таємниці.

Таким чином, об'єктом інтелектуальної власності є право на результати інтелектуальної діяльності людини. Це право має подвійну природу. З одного боку, автор нематеріального і автор матеріального об'єкта власності мають подібні права власності, тому що право на результат творчої діяльності забезпечує його власнику виняткову можливість розпоряджатися цим результатом на свій розсуд, а також передавати його іншим особам, тобто воно подібне до права власності на матеріальні об'єкти. З іншого боку, поряд із майновим правом існує немайнове право автора на результати інтелектуальної діяльності. Таким чином, право інтелектуальної власності є сумою тріади майнових прав (права володіти, права користуватися, права розпоряджатися) та немайнових прав (право на авторство, право на недоторканість твору тощо) [15, с. 10]. Не варто плу-

тати економічний зміст власності, нерозривно пов'язаний з майном, з можливою економічною (грошовою) оцінкою інтелектуальної власності. Така оцінка цілком може мати місце і бути дуже високою. Однак цей факт не перетворює інтелектуальну власність у майно [17, с. 36].

Цивілісти виділяють відносини інтелектуальної власності в окрему самостійну групу суспільних відносин. Виділяються такі їх специфічні ознаки: спеціальний, чітко визначений законом об'єкт – результат інтелектуальної творчості; спеціальна підстава виникнення; поєднання імперативного та диспозитивного елементів під час визначення обсягу прав та обов'язків суб'єктів інтелектуальної власності; їх цільовий характер; поєднання речових і зобов'язальних елементів під час реалізації прав та обов'язків тощо [17, с. 332]. Об'єктом правовідносин інтелектуальної власності є результати інтелектуальної, творчої діяльності, засобів індивідуалізації та недобросовісної конкуренції та інші об'єкти (ст. 199 ЦК, Книга четверта ЦК України).

Таким чином, можна стверджувати, що родовим об'єктом злочинів проти інтелектуальної власності є суспільні відносини, що становлять особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності на об'єкти права інтелектуальної власності, які перебувають під охороною кримінального закону (проте не вся сукупність цих суспільних відносин, а тільки охоронювана нормами КК України – його статтями 176, 177, 203, 229, 231, 232).

Проаналізувавши існуючі цивілістичні підходи, ми з'ясували, що між досліджуваними видами права власності існує чимало відмінностей, серед яких:

1) відмінність об'єктів. Об'єктами власності є майно (річ тілесна або безтілесна), яка обмежена у просторі, тобто право власності визначає стан належності матеріальних благ індивідам, його використання та розпорядження. Об'єктом інтелектуальної власності є результати творчої діяльності, які є нематеріальними (мають ідеальну природу), що не можуть бути обмежені в просторі. Економічна цінність об'єктів права інтелектуальної власності при цьому не залежить від матеріального носія, на якому вони розташовані; він є лише способом передачі ідей, думок і висновків автора іншим особам. Зазначений статус об'єктів прав інтелектуальної власності робить їх дуже вразливими для недобросовісного використання без згоди власника і нерідко – предметом відповідних злочинів;

2) відмінність у спрямованості права власності та права інтелектуальної власності. Право власності спрямоване на утвердження панування власника над належними йому речами та повноважень щодо володіння, користування та розпорядження цими речами. Заборона втручання третіх осіб у це право носить додатковий, забезпечувальний характер. Виключні ж права інтелектуальної власності спрямовані на заборону бездозвольного використання третіми особами продуктів інтелектуальної діяльності;

3) відмінність у способах набуття та припинення прав на результати інтелектуальної діяльності. До прав інтелектуальної власності не можна застосувати набуття за давністю, знахідкою, відчуженням (автор не втрачає повністю зв'язок з об'єктом творчої діяльності, останній продовжує існувати у формі немайнового права автора), приватизацією, припинення права згідно зі знищенням, ревізцією, конфіскацією;

4) відмінність у тривалості дії прав. Так, згідно із законодавством право власності не має обмежень у часі, тоді як тривалість дії виключних прав чітко регламентується;

5) відмінність у дії на певній території. Право власності визнає за особою права придбання речі у всіх країнах світу, тобто не має значення місце проживання власника та місцезнаходження майна. Водночас права інтелектуальної власності носять територіальний характер. Це означає, що права, набуті на території однієї країни, не визнаються на території іншої країни. Для набуття виключних прав на території іншої країни спершу необхідно укласти відповідні міжнародні договори, а згодом належним чином зареєструвати відповідні об'єкти.

На підставі викладеного можна зробити проміжний висновок про те, що право власності та право інтелектуальної власності з точки зору цивільного права належать до різних правових категорій, хоча в обох випадках використовується єдиний системоутворюючий термін – власність. Проведений порівняльний аналіз також дозволяє зрозуміти позицію законодавця, який при побудові Особливої частини КК України розмістив кримінально-правові заборони, покликані охороняти інтелектуальну власність, за межами розділу VI Особливої частини КК «Злочини проти власності».

З огляду на викладене вище, варто критично поставитись до пропозиції С. Я. Лихової перенести норми про відповідальність за злочини проти інтелектуальної власності – діяння, передбачені статтями 176, 177, 229, 231, 232 КК, – до розділу VI Особливої частини КК «Злочини проти власності». Згадана авторка визнає власність родовим поняттям, яке, своєю чергою, поділяється на два види – власність на речі (майно) та інтелектуальну власність [18, с. 14-16; 19, с. 204]. Думку про перенесення кримінально караних посягань на інтелектуальну власність до злочинів проти власності висловлюють і інші дослідники [20, с. 393, 453, 594-595, 599; 21, с. 15-17]. Наприклад, російський науковець А. В. Шульга запропонував включити до розділу 21 КК РФ «Злочини проти власності» підрозділ 21.1 «Злочини проти інтелектуальної власності», який має об'єднати норми про відповідальність за злочини, що посягають на суспільні відносини у сфері захисту майнових прав законних власників інтелектуальної діяльності (власності) [22, с. 166].

Ми поділяємо думку В. Б. Харченка про те, що подібні пропозиції є поверненням до проприетарної концепції прав на об'єкти інтелектуальної власності, яка характеризувала зазначений інститут на початку його створення та становлення, та означає регрес у вирішенні питань кримінально-правової охорони цих відносин аж до Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року. Науковець справедливо наголошує на тому, що право на об'єкти інтелектуальної власності і право власності на речі є окремими, самостійними та несхожими між собою двома групами суспільних відносин, що не залежать одна від одної. Слід підтримати і пропозицію дослідника виключити норму про порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності (ст. 51-2) з глави 6 КУпАП «Адміністративні правопорушення, що посягають на власність» знову ж на тій підставі, що право інтелектуальної власності та право власності на речі є різними та самостійними інститутами цивільного законодавства України, регламентуючи суспільні відносини, що не є ні тотожними, ні навіть однорідними за своїм змістом і суттю [23, с. 137, 420].

В. В. Векленко також вказує на те, що не може бути об'єктом (предметом) злочину проти власності інтелектуальна власність, оскільки вона (інтелектуальна власність) не має матеріального вираження (речової ознаки) [24, с. 118].

Подібним чином розмірковує Н. О. Антонюк, переконана в тому, що право власності і право інтелектуальної власності – різні за змістом та обсягом поняття і що кримінально-правова охорона права інтелектуальної власності цілком логічно відокремлена від норм про відповідальність за злочини проти власності. Разом із тим дослідниця слушно зазначає, що об'єкт права інтелектуальної власності (літературний чи художній твір, комп'ютерна програма тощо), як правило, втілені в матеріальній формі (рукопис, картина, скульптура тощо). Ці матеріальні форми можуть виступати самостійними предметами складів злочинів проти власності, оскільки вони є речами [25, с. 129-130].

Компромісну позицію займає з розглядуваного питання А. В. Наумов, на погляд якого інтелектуальна власність в її матеріальному вираженні в певних випадках може виступати як об'єкт не лише авторського і суміжних прав,

а і права власності в його традиційному (цивільно-правовому) розумінні. Усвідомлюючи, однак, малоймовірність перегляду традиційних цивілістичних підходів (у вигляді охоплення об'єктів інтелектуальної власності поняттям майна), науковець пропонує обмежитись узгодженням санкцій за злочини проти власності і злочини проти інтелектуальної власності [26, с. 195-196].

Зауважимо, що покладена в основу пропозиції про перенесення кримінально караних посягань на інтелектуальну власність до злочинів проти власності думка про те, що правовідносини інтелектуальної власності входять як складова до більш широкого за своїм змістом родового об'єкта (правовідносини власності), крім усього іншого, не ґрунтується на ЦК України, в якому праву власності та іншим речовим правам і праву інтелектуальної власності присвячено окремі книги – Книгу третю і Книгу четверту відповідно. Тому нам складно погодитися з висловлюванням Л. М. Демидової про те, що зміст цивільно-правових норм не створює жодних протиріччя при об'єднанні норм про злочини проти інтелектуальної власності і злочини проти власності в один розділ КК «Злочини проти власності» [20, с. 383].

Також ЦК України (ст. 419) визначає співвідношення права інтелектуальної власності та права власності: право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного. Перехід права на об'єкт інтелектуальної власності не означає переходу права власності на річ. І навпаки: перехід права власності на річ не означає переходу права на об'єкт інтелектуальної власності.

Водночас навряд чи може бути підтримана теза про істотну різницю в юридичній природі, з одного боку, злочинів проти інтелектуальної власності як порушень конституційних прав і свобод людини і громадянина та, з іншого – злочинів проти власності (розкрадань чужого майна) як порушень економічних відносин власності [27, с. 92]. Таке протиставлення видається невинуватим, адже право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю відповідно до ст. 41 Конституції України є одним із конституційних прав людини і громадянина.

Як бачимо, пропозиція про перенесення заборон, зараз закріплених у статтях 176, 177, 229, 231, 232 КК, до розділу VI Особливої частини КК України «Злочини проти власності», не може бути підтримана. Однак питання про оптимальне місцезнаходження кримінально-правових норм, покликаних охороняти інтелектуальну власність, у вітчизняному законодавстві залишається відкритим.

В юридичній літературі (П. П. Андрушко, П. С. Берзін, В. Д. Гулкевич, В. Б. Харченко та ін.) вже тривалий час висувається пропозиція про виокремлення в Особливій частині КК України самостійного розділу під назвою «Злочини проти інтелектуальної власності» (іншою подібною назвою). В основу цієї ідеї, загалом домінуючої у вітчизняній доктрині, покладено тезу про спільність родового об'єкта відповідної групи злочинів як сукупності відносин щодо результатів інтелектуальної, творчої діяльності, засобів індивідуалізації та недобросовісної конкуренції. На користь наведеного підходу вказує і розуміння інтелектуальної власності, закріплене в згаданій вище ст. 2 Конвенції про заснування ВОІВ.

За законодавчу реалізацію ідеї інтелектуальної власності як єдиного об'єкта кримінально-правової охорони, що передбачає виокремлення в КК РФ структурної частини у вигляді системи норм (хай і нечисленних) про певні посягання, висловлюються і деякі російські науковці. Стверджується, що результати інтелектуальної діяльності та засоби індивідуалізації є однопорядковими об'єктами, які потребують уніфікованої кримінально-правової охорони [28, с. 9, 10, 12, 95-112, 161, 164]. До речі, самостійні глави (розділи), присвячені злочинам проти інтелектуальної власності, передбачені кримінальним законодавством, зокрема, Болгарії, Естонії, Іспанії, Литви, Мексики, Перу, Фінляндії.

З урахуванням розміщення статей 176 і 177 у розділі V Особливої частини КК України «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» В. Б. Харченко пише про відсутність у чинному КК норм про відповідальність за порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності, володільцями яких є юридичні особи, і про те, що кримінальний закон застосовується в цьому разі за аналогією [23, с. 422; 29 с. 84-87]. Беручи до уваги аналогічне розташування ст. 146 і ст. 147 у КК РФ, а ст. 201 – у КК Білорусі, В. В. Хилота висловлюється менш категорично, вказуючи на проблематичність визнання юридичної особи потерпілим у випадку порушення належних такій особі прав інтелектуальної власності [27, с. 93-94].

Вважаючи викладену точку зору проявом обмежувального тлумачення кримінального закону, водночас відзначаємо, що вона може слугувати ще одним аргументом на користь згаданої вище пропозиції про винесення кримінально-правових заборон права інтелектуальної власності за межі розділу V Особливої частини КК України. Норми про злочинні порушення прав інтелектуальної власності, належні юридичним особам, *de lege ferenda*, недоречно розміщувати в розділі КК, який встановлює відповідальність за злочини проти прав і свобод людини і громадянина. Взагалі, слід сказати, що розділ V Особливої частини КК України об'єднує норми про досить неоднорідні посягання, а це актуалізує проблему більшої упорядкованос-

ті відповідних кримінально-правових заборон. До того ж цей розділ КК присвячений охороні лише частини конституційних прав і свобод людини і громадянина, у зв'язку з чим його коректніша (порівняно з існуючою) назва могла б виглядати приблизно таким чином: «Злочини проти окремих конституційних прав людини і громадянина».

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про те, що родовий об'єкт злочинів проти інтелектуальної власності не є частиною родового об'єкта злочинів проти власності. Відповідно, доктринальна пропозиція про трансформацію кримінально-правових посягань на інтелектуальну власність у злочини проти власності не може бути підтримана. Водночас вважаємо конструктивною ідею виокремлення в Особливій частині КК України самостійного розділу під назвою «Злочини проти інтелектуальної власності» (іншою подібною назвою), в основу якої покладено положення про спільність родового об'єкта злочинів проти інтелектуальної власності як відносно самостійної групи злочинних посягань, відмінних як від злочинів проти власності, так і від інших кримінально-правових діянь. Разом із тим усвідомлюємо ту обставину, що навіть вдале вирішення проблеми систематизації відповідних кримінально-правових заборон не має вирішального значення для ефективності кримінально-правової охорони інтелектуальної власності, – набагато серйозніше значення має якість відповідних заборон, а так само кваліфіковане та активне їх застосування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Талан М.В. Сравнительное исследование И.Я. Фойницкого «Мошенничество по русскому праву» и его значение для современной уголовно-правовой науки / М.В. Талан // Российский ежегодник уголовного права, № 2, 2007 / под ред. д-ра юрид. наук, проф. Б.В. Волженкина. – СПб.: ООО «Университетский издательский консорциум «Юридическая книга», 2008. – С. 712–733.
2. Локк Дж. Избранные философские произведения: в 2-х т. / Дж. Локк. – Т. 2. – М.: Мысль, 1960. – 532 с.
3. Прудон П.Ж. Что такое собственность? Или исследование о принципе права и власти. Бедность как экономический принцип. Порнократия, или женщины в настоящее время. – М.: Республика, 1998. – 367 с.
4. Цивільне право України: підручник. / О.В. Старцев, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova. – 3-є вид., перероб. і доп. – К.: Істина, 2013. – 808 с.
5. Жалинский А.Э. О соотношении уголовного и гражданского права в сфере экономики / А.Э. Жалинский // Государство и право. – 1999. – № 12. – С. 47–52.
6. Дорохіна Ю.А. Нові підходи до визначення поняття власності у теорії кримінального права: доктринальний аналіз здобутків зарубіжних науковців / Ю.А. Дорохіна // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. – 2014. – Том 27 (66). – № 1. – С. 163–174.
7. Ходаківський Є.І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти: навч. посіб. / Є.І. Ходаківський, В.П. Якобчук, І.Л. Литвинчук. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 276 с.
8. Landes W. M., Posner R. A. The Economic Structure of Intellectual Property Law. – Cambridge: Harvard University Press, 2003. – 448 p.
9. Гордієнко С.Г. Інформаційне право і право інтелектуальної власності: проблеми співвідношення / С.Г. Гордієнко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/SZ740/Downloads/Chkup_2014_1_53%20(2).pdf
10. Волков С.С. Нові підходи до визначення та охорони інтелектуальної власності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / С.С. Волков. – К., 2011. – 21 с.
11. Жаров В.О. Захист права інтелектуальної власності. Захист авторського права і суміжних прав. Захист права промислової власності: навч. посіб. / В.О. Жаров. – К.: ЗАТ «Інститут інтелектуальної власності», 2003. – 64 с.
12. Гуревич В.А. Некоторые проблемы законодательства и правоприменительной практики в сфере охраны результатов интеллектуальной деятельности / В.А. Гуревич // Современные проблемы права интеллектуальной собственности: Теория и практика. Отечественный и зарубежный опыт: сб. науч. трудов / Отв. ред. С.А.Чернышева. – Казань, 1998. – 189 с.
13. Шестаков Д. Интеллектуальная собственность в системе российского права и законодательства / Д. Шестаков // Российская юстиция. – 2000. – № 5. – С. 17–20.
14. Бачило Л.И. Институты интеллектуальной собственности и информация / Л.И. Бачило // Интеллектуальная собственность: современные правовые проблемы. Проблемно-тематический сборник. – М., 1998. – С. 56–60.
15. Основи інтелектуальної власності / за ред. П.М. Цибульова: монографія. – К.: К.І.С., 2005. – 448 с.
16. Лопашенко Н.А. Преступления против собственности: теоретико-прикладное исследование / Н.А. Лопашенко. – М.: ЛексЭст, 2005. – 408 с.
17. Харітонова О.І. До проблеми різномірної класифікації цивільних правовідносин інтелектуальної власності / О.І. Харітонова // Право та управління. – 2011. – № 3. – С. 332–339.
18. Лихова С.Я. Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / С.Я. Лихова. – К., 2006. – 39 с.
19. Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України): монографія / С.Я. Лихова. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – 573 с.
20. Демидова Л.М. Проблеми кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди в Україні (майнова шкода як злочинний наслідок): теорія, закон, практика: монографія / Л.М. Демидова. – Х.: Право, 2013. – 752 с.
21. Винокуров В. Причинение имущественного ущерба как критерий признания предметов и информации предметами преступления против собственности / В. Винокуров // Уголовное право. – 2008. – № 4. – С. 13–19.
22. Шульга А.В. Охрана имущества и имущественных прав в системах норм о преступлениях против собственности и интеллектуальной собственности: монографія / А.В. Шульга. – М: Юрлитинформ, 2012. – 352 с.
23. Харченко В.Б. Кримінально-правова охорона прав на результати творчої діяльності та засоби індивідуалізації в Україні: монографія / В.Б. Харченко. – Х.: ХНУВС, 2011. – 546 с.

24. Векленко В.В. Квалификация хищений чужого имущества : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Векленко Василий Владимирович. – Омск, 2001. – 375 с.
25. Антонюк Н.О. Кримінально-правова охорона власності : навч. посіб. / Н.О. Антонюк. – Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2012. – 514 с.
26. Наумов А.В. Российское уголовное право. Курс лекций : в 2-х т. / А.В. Наумов. – Т. 2. Особенная часть. – М.: Юрид. лит., 2004. – 832 с.
27. Хиллота В. «Хищение» интеллектуальной собственности / В. Хиллота // Уголовное право. – 2008. – № 2. – С. 91–94.
28. Титов С.Н. Уголовно-правовое обеспечение охраны интеллектуальной собственности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Титов Сергей Николаевич. – М., 2013. – 209 с.
29. Харченко В. Б. Потерпілий як юридична ознака складу злочину у сфері інтелектуальної власності / В.Б. Харченко // Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні: матеріали «круглого столу», 25 квітня 2013 р. / редкол.: В. І. Борисов (голов. ред.), Б. М. Головкін (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2013. – С. 84–87.

УДК 343.241(477)

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ТА ФЕДЕРАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА США В ЧАСТИНІ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАНЬ ЗА ЕКОНОМІЧНІ ЗЛОЧИНИ

Каменський Д.В.,
к.ю.н., доцент,

завідувач кафедри політології та правознавства
Бердянський державний педагогічний університет

У статті здійснено порівняльно-правовий аналіз положень про призначення кримінальних покарань за кримінальним правом України та федеральним кримінальним правом США. Показані як переваги, такі і суттєві недоліки американської моделі формалізації процесу призначення покарань. Зроблено висновок про те, що, незважаючи на їх успішне застосування у США протягом останнього століття, в Україні закріплення в Кримінальному кодексі заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб на рівні Кримінального кодексу видається передчасним і недостатньо обґрунтованим.

Ключові слова: покарання, федеральні інструкції з призначення покарань, угода про визнання вини, економічний злочин, суспільна небезпека.

Каменский Д.В. / СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ УГОЛОВНОГО ПРАВА УКРАИНЫ И ФЕДЕРАЛЬНОГО УГОЛОВНОГО ПРАВА США В ЧАСТИ НАЗНАЧЕНИЯ НАКАЗАНИЙ ЗА ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ / Бердянский государственный педагогический университет, Украина

В статье осуществлен сравнительно-правовой анализ положений о назначении уголовных наказаний по уголовному праву Украины и федеральному уголовному праву США. Показаны как преимущества, так и существенные недостатки американской модели формализации процесса назначения наказаний. Сделан вывод о том, что, несмотря на их успешное применение в США в течение последнего столетия, в Украине закрепление в Уголовном кодексе мер уголовно-правового характера в отношении юридических лиц представляет преждевременным и недостаточно обоснованным.

Ключевые слова: наказание, федеральные инструкции по назначению наказаний, соглашение о признании вини, экономическое преступление, общественная опасность.

Kamensky D.V. / COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF THE CRIMINAL LAW OF UKRAINE AND THE U.S. FEDERAL CRIMINAL LAW IN RESPECT TO THE IMPOSITION OF PENALTIES FOR ECONOMIC CRIMES / Berdyansk State Pedagogical University, Ukraine

The article presents a comparative legal analysis of the provisions on the appointment of criminal penalties under the criminal law of Ukraine and the US federal criminal law. Both advantages and significant shortcomings of the American model of formalization of the process of sentencing are revealed. In particular, the author indicates on the inadvisability of setting the size of penalties depending on the size of harm caused by economic crime, while excluding other objective circumstances of a criminal case. A recent shift towards accounting for other related circumstances that characterize culprit and his crime is demonstrated in the article.

Conclusion is made that, despite their success in the United States during the last century, criminal law measures for legal persons in the Criminal Code of Ukraine would be premature and ill-founded. Neither society, nor criminal justice system of Ukraine is ready for such drastic changes in terms of imposing criminal liability.

Attention is paid to the research of social features of a white collar criminal that is constantly conducted by American legal scholars. A proposal is made to take results of such research into account while analyzing legal features of economic offender for the terms of punishing him in Ukraine.

Based on the conducted in the article research of American experience of punishing white collar offenders, a set of conclusions for Ukrainian criminal law and practice in this important area is proposed by the author.

Key words: punishment, federal sentencing guidelines, plea agreement, economic crime, social danger.

Сьогодні у вітчизняній юридичній літературі можна прочитати чимало критики на адресу існуючої системи призначення та відбування кримінальних покарань щодо їх розбалансованості, неповної систематизованості, недосягнення проголошених цілей покарання, відсутності обґрунтованих зв'язків між суспільною небезпекою діяння та призначенням за нього покаранням, непослідовності чи відвертої несправедливості в їх застосуванні тощо. Водночас, як виявляється, ми не єдині у пошуку можливостей для усунення цих недоліків у кримінальному законодавстві та практиці його застосування. Тридцятирічний американський досвід демонструє, що навіть рідкісні спроби формалізувати систему покарань, обмежити суддівський

розсуд у цій сфері, зробити покарання передбачуваними та зрозумілими для всіх учасників кримінального процесу натикаються на цілу низку проблем та неузгоджень. А тому зовсім не безпідставними виглядають висновки авторів окремого дослідження, присвяченого впливу федеральних інструкцій з призначення кримінальних покарань на розбіжності у практиці призначення покарань, про те, що, незважаючи на явні переваги нової системи педалізації, досягти повного успіху в частині призначення однакових покарань за однакові злочини, скоєні особами з однаковим правовим статусом, досі не вдалось. На відсутність уніфікованості в частині призначення кримінальних покарань впливають різні фактори: позиція